

AZ ÜNNEPI ÜLÉS MEGNYITÓJA

KRÄHLING JÁNOS

Az MTA Építészettörténeti, Építészetelméleti és Műemléki Állandó Bizottsága, valamint az Építészettörténeti és Műemléki Tanszék közösen ünnepi ülést szervezett, amely tisztelgés a tanszéket korábban vezető két professzor – és a szervező Állandó Bizottság korábbi elnöke – előtt. Istvánfi Gyula 80. és Kalmár Miklós 70. születésnapja alkalmat adott arra, hogy – áttekintve és méltatva gazdag élet-pályájukat – saját oktatási és kutatási területükhöz illeszkedve néhány aktuális kérdésre fókuszálhassunk. Az előadók témaválasztásával, a 19–20. századi építészetelmélet és műemlékvédelem speciális kutatási kérdéseit érintő előadásokkal e két tudós életműve előtt tisztelgünk.

Kulcsszavak: megnyitó, Istvánfi Gyula, Kalmár Miklós

Az MTA Építészettörténeti, Építészetelméleti és Műemléki Állandó Bizottsága, valamint a BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék közösen felolvasó ülést szervezett, amely tisztelgés a tanszéket korábban vezető két professzor – és a szervező Építészettörténeti, Építészetelméleti és Műemléki Állandó Bizottság elnöke – előtt. Istvánfi Gyula 80. és Kalmár Miklós 70. születésnapja alkalmat ad arra, hogy – áttekintve és méltatva gazdag életpályájukat – saját oktatási és kutatási területükhöz illeszkedve néhány aktuális kérdésre fókuszálhassunk.

Istvánfi Gyula 16 évig – 2 évig megbízással, 14 évig kinevezéssel – vezette a szellemi műhelyünket: 1989–1996 között az Építészettörténeti és Elméleti Intézetben intézeti igazgató, majd egyetemi tanárként – az intézeti státus megszűnése után – 1996–2003 között tanszékvezető volt. Istvánfi tanár úr tanszékvezetése idején újult meg a tanszék személyi állománya és oktatási struktúrája is.

Kalmár Miklós 2009–2012 között vezette az Építészettörténeti és Műemléki Tanszéket. Minden energiáját a tanszék életének megszervezésére fordította. Az oktatási és kutatási tevékenység gondozása mellett nagy odafigyeléssel tartotta fenn és gyarapította a tanszék gazdálkodását egy gazdaságilag nehéz időszakban, ekkor újult meg a tanszék területének több mint fele. A vezetése alatt megszervezett „140 év építészettörténet” című eseménysorozat a tanszék fontos önreflexiója volt: az építészettörténet-oktatás hazai történetének és az intézmény szerepének értékelése mellett lehetőséget adott arra, hogy a mára bővült építészképző intézmények bemutathassák saját építészettörténeti képzési rendszerüket, módszertanukat.

Istvánfi Gyula 1999–2002 között titkára, majd a 2005-től kezdődő ciklusban elnöke volt az MTA Építészettörténeti és Műemléki Bizottságnak (mellette e cikk szerzője titkár volt). Elnöksége alatt megerősödött a bizottság munkáját kiteljesítő tudományos utánpótlás-nevelés (a doktoráns hallgatók bevonásával, meghallgatásával), valamint megélénkült a műemlékvédelem területén egyre nagyobb szerepet kapó civil szervezetekkel való párbeszéd. A bizottság állást foglalt a műemlékvédelem törvényi szabályozásához írt szakmai véleményeivel, amelyeknek ma elsősorban elvi szerepük van.

Kalmár Miklós 2005-től tagja a bizottságnak. Tudományszervezői munkásságából kiemelendő, hogy 2007 és 2012 között az Építézmérnöki Kar Tudományos Diákkörének elnöke volt. Megszervezte a TDK-rendezvények új adminisztrációs és lebonyolítási rendjét, sokat tett a kari TDK-mozgalom fejlődéséért.

Istvánfi Gyula 1962-ben kezdődő, 55 évet meghaladó oktatói pályáját itt nincs módunk részletezni, csupán néhány csúcspontját villantjuk fel. Hajnóczi Gyula volt principálisa. A szakmai alapokon induló, majd mély barátsággá érlelődő kapcsolat meghatározó volt oktatói-építészettörténeti pályájának alakulásában. Fiatalként számos közös munkát végeztek együtt, amelynek eredménye a szakma által ismert és becsült pannóniai romemlékek konzerválásának, helyreállításának aquincumi, tács-gorsiumi és fenékpusztai-vaalumi példái. Istvánfi Gyula „műemlékes” tervezőmunkáját a sokszínűség jellemzi. A feladatok skálája a római romok védelmét, elvi rekonstrukcióját és bemutatását, középkori és barokk templomok, illetve jelentős 19. századi épületek helyreállítását, továbbá számos népi lakóház múzeumi áttelepítését, emlékművek rekonstrukciójának tervezését öleli fel.

Oktatói tevékenységében szintén meghatározó volt a Hajnóczi Gyulával együtt végzett munka; ennek egyik eredménye *Az építészet története – Ókor* című tankönyvhöz¹ készített ábraanyag. Építészettörténeti érdeklődésének másik fontos területe a népi építészet, amelynek – Vargha László nyomdokán haladva – elmélyült kutatója lett. Oktatói tevékenységét a prehistorikum és a népi építészet területén végzett kutatásai tették teljessé. Az emberi tudatfejlődés és az építészet kialakulásának összefüggéseit vizsgáló interdiszciplináris jellegű kutatási téma eredménye végül kandidátusi értekezésben összegződött. A népi építészet és a településkutatás, a falukutatás témájában talán legfontosabb műve a teljes Borsod-Abaúj-Zemplén megyére elvégzett, több száz település helyszíni adatgyűjtésén alapuló teljes faluvizsgálat. Tudományos munkásságának összefoglalása és a magyar építészoktatásban teljesen új tematikus egység *Az építészet története – Óskor – Népi építészet* című tankönyve.² Istvánfi Gyula érdeme, hogy a falukutatást – amely egyébként a ma válságterületként kezelt vidékfejlesztés egyik fontos diszciplínája – az egyetemi építészképzés részévé tette.

¹Hajnóczi Gyula: *Az építészet története – Ókor I–II*. Tankönyvkiadó, Budapest 1967.

²Istvánfi Gyula: *Az építészet története. Óskor, népi építészet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 1997. (2. kiadás: TERC, Budapest 2011.)

Oktatói-kutatói pályájának meghatározó szegmense a műemlékfelmérés szervezése és oktatása – itthon és a határokon túl, külföldön. A hallgatói műemlékfelmérések széles körben fogják át a hazai és külföldi gyakorlati műemlékvédelem feladattípusait. Istvánfi professzor irányításával a római Santo Stefano Rotondo felmérésében való részvétellel is lehetőség adódott. A történeti település- és kastélyfelméréseknek kiemelkedő szerepük van az építészkutatásban: intenzív gyakorlati tréning, de a történeti környezetben való építészeti tervezés problematikájának megismeréséhez is elengedhetetlen, és nem utolsósorban a műemlékvédelem közérdekét is szolgálja. 1980–1995 között Istvánfi tanár úr irányításával 21 történeti településrag felmérése történt meg. A kastélyfelmérések és az arra készült hasznosítási javaslatok értékes előzményei a hazai műemlékvédelem e területet érintő gyakorlatának. A rendszerváltozás után lehetőség nyílt a határon túli magyar vonatkozású emléktárgyak intenzívebb kutatására, amely ma is egyik sarkalatos pontja a tanszék kutatási prioritásainak. A Kárpát-medencében található számos magyar vonatkozású, tragikus sorsú, veszélyeztetett műemlék kutatását a *Veszendő templomaink* c. könyvsorozat³ összegzi.

Kalmár Miklós első gyakorlatvezetőm volt egyetemi tanulmányaim kezdetén. Tanszéki kutatási területe kezdetben a kortárs építészet volt, majd fokozatosan vette át Merényi Ferentől és Sódor Alajostól a 19. század építészettörténetét. Kortárs építészeti kutatásai mellett hosszú ideig szervezte Virág Csaba mellett az Építészettörténeti és Műemléki Tanszéken a tervezésoktatást. E fontos tanszéki képzési terület sikere abban rejlett, hogy műemléki környezetbe tervezendő feladatokat kellett a hallgatóknak megoldaniuk. Ez a feladattípus akkoriban nem volt elterjedt a kari tervezésoktatásban, így szerepe és helye is meghatározó volt, követve az 1945 előtti évtizedektől gazdagodó tanszéki tradíciót. Kalmár tanár úr visszahúzódó, a központba kerülést mellőző stílusával mégis meghatározó szerepet vitt abban, hogy a tanszék ezen a területen folyamatosan eredményeket tudott felmutatni, sikeres tervezői életpályák indultak a tanszék szellemi műhelyéből. Oktatásunk e területen a fiatalabb kollégák közreműködésével tudott eredményesen tovább működni a 2000-es évek második felétől.

A 19. század építészettörténetének oktatásában, e ma is sokféleképpen interpretálható korszakra vonatkozóan olyan értelmezést és oktatási koncepciót alakított ki, amely az építésztechnológiai szemlélet és az építészeti tervezői szándék történetiségében is megragadható elemzésén alapul. Ez a szemléletmód szakított a szakmában elterjedtebb stílustörténeti szemlélettel. Ennek összefoglalása a 19. század építészettörténetéről írt tankönyve.⁴ A tanszék szellemi műhelyjellegének egyik fontos állandó alkotója a Kalmár Miklóssal folytatott – gyakran vitába torkolló – eszmecsere az építészettörténet fenti alapokon vázolt szemléletéről, amely sokszor a tudományág elméleti megalapozottságú alapkérdéseit érinti. A 19. század technológiai fejlődése és az

³ Istvánfi Gyula – Veöreös András – Fekete Csaba József: *Veszendő templomaink I. Erdélyi református templomok*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 2001; *Veszendő templomaink II. Erdélyi római katolikus templomok*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 2002.

⁴ Kalmár M.: *Az építészet története. Historizmus, századforduló*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 2001. (2. kiadás: Terc, Budapest 2017.)

ebből következő paradigmaváltás a doktori képzésben folytatott kutatásokra is hatott, végzett doktori hallgatója a technológia- és tudástranszfer közép-európai történetének egyik fontos szálát tárta fel.

Ez a párhuzamos életrajzi eseménysor is jelzi, hogy Istvánfi Gyula és Kalmár Miklós professzori, kutatói szemlélete mennyire jelen van a tanszék és az akadémiai bizottság szellemi közegében. Az előadásokkal, azok témaválasztásával – a 19–20. századi építészetelmélet és műemlékvédelem speciális kérdéseit érintő előadásokkal – e két életmű előtt tisztelgünk.

OPENING WORDS OF THE FESTIVE SESSION

Summary

The Standing Committee on Architectural History, Architecture Theory and Monument Preservation, and the Department of History of Architecture and Monument Preservation of Budapest University of Technology and Economics organized a joint festive session as a tribute to the two professors who were previously chairing the department – and one of them had been chairman of the organizing Standing Committee. Gyula Istvánfi's 80th and Miklos Kalmár's 70th birthday give us the opportunity – by reviewing and praising their rich scientific career – to focus on some of the current issues evoked from their own educational and research fields. The selected themes of the lecturers touching special research issues of architectural theory and monument preservation in the 19th and 20th centuries pay tribute to these two scholars.

Keywords: opening words, Gyula Istvánfi, Miklós Kalmár